

*Михалко І. С.,**кандидат юридичних наук, науковий співробітник**сектору дослідження проблем кримінально-виконавчого законодавства**Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташица**Національної академії правових наук України*

ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

Анотація. Статтю присвячено розробці поняття «принципи політики у сфері виконання кримінальних покарань» та створенню їх системи. У дослідженні зроблено висновок, що поняття «принципи політики» та «принципи законодавства» не збігаються.

Ключові слова: політика у сфері виконання кримінальних покарань, принципи політики, принцип мінімальності правових обмежень, принцип економії репресії, принцип ресоціалізації.

Постановка проблеми. Політика у сфері виконання кримінальних покарань передбачає певну стратегію діяльності органів та установ виконання кримінальних покарань з чітким визначенням пріоритетних принципів та методів цієї діяльності, що виступають підґрунтям основних напрямків діяльності органів та установ виконання кримінальних покарань на цьому етапі й характеризують тенденції їх подальшого розвитку.

Даючи визначення політики у сфері виконання кримінальних покарань, наука кримінально-виконавчого права чітко вказує на структуру елементів, які її складають та характеризують, як-от: стратегія політики, її цілі та завдання, принципи, основні напрями та методи діяльності органів та установ виконання кримінальних покарань. Причому наука кримінально-виконавчого права чітко не формулює поняття «принципу політики» та не перелічує систему принципів, на яких базується політика у сфері виконання кримінальних покарань.

Питаннями правової політики та її принципів взагалі займалися багато вчених-теоретиків права і представників різних галузевих юридичних наук. Але напрацьовані, присвячені проблемам політики у сфері виконання кримінальних покарань та визначенню її принципів, є не багато. Серед вітчизняних та зарубіжних науковців, які розробляли питання політики у сфері виконання кримінальних покарань, можна назвати таких авторів, як І. Г. Богатирьов, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, С. М. Зубарев, О. І. Зубков, К. М. Каковкіна, О. Г. Колб, В. В. Кондрагішина, О. В. Лисодед, О. С. Міхлін, Н. Н. Ольшевская, Л. Б. Смирнов, А. Х. Степанюк, М. О. Стручков та інші. Також у науковій доктрині не сформовано чіткого підходу до визначення «принципу політики» та системи принципів, на яких базується політика у сфері виконання кримінальних покарань.

Метою дослідження є розробка поняття «принципу політики» у сфері виконання кримінальних покарань й виокремлення системи її принципів.

Вклад основного матеріалу. Взагалі, під принципом розглядаються «основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації. Принципу притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності, що зумовлює їх особливу роль у структурі широкого кола явищ.

Принцип є джерелом багатьох явищ або висновків, що належать до нього, як дія до причини (принцип реальний) або як наслідки до підстави (принцип ідеальний)» [1, с. 110–111].

Говорячи про принципи політики, науковці вказують, що вони повинні бути науково обґрунтованими та стабільними, закріпленними в нормах Кримінально-виконавчого кодексу України [2], інших законах та нормативних актах цієї сфери діяльності [3], базуватися на міжнародних актах про права людини та поведіння із засудженими [4].

Висловлюються різні точки зору щодо визначення принципів політики. Наприклад, науковець К. М. Каковкіна принципи політики визначає як загальні керівні начала, що походять із вимог політики держави й пронизують усю діяльність органів та установ виконання кримінальних покарань. Авторка наголошує на поділі принципів політики на три групи: загальноправові, міжгалузеві та галузеві [5], отже, на її думку, «принципи політики» та «принципи законодавства» за своїм змістом є схожими.

Вчений Є. А. Антонян зазначає, що кримінально-виконавча політика виражається у відповідних принципах конкретного законодавства, меті, змісті та видах кримінального покарання. Моральний вираз кримінально-правова політика отримує в системі покарань, що здійснює безпосередній вплив на права, свободи, законні інтереси людини і громадянина [6, с. 305].

Інші автори вказують, що систему принципів галузі кримінально-виконавчого права охоплюють загальні принципи права, принципи галузей права, що регулюють боротьбу зі злочинністю, а також принципи політики держави у сфері виконання кримінальних покарань [7]. С. М. Зубарев уточнює, що основною формою реалізації кримінально-виконавчої політики є нормативно-правова – віддзеркалення політики в кримінально-виконавчому законодавстві й інших нормативних правових актах, зосереджуючи увагу, що ця нормативно-правова форма реалізації політики є переважаною і охоплюється поняттям кримінально-виконавчого права [8]. Цей вислів свідчить про існування інших форм реалізації політики окрім нормативно-правової.

Наприклад, авторка К. Є. Чердиченко, розглядаючи поняття «принципи кримінального законодавства» та «принципи кримінально-правової політики», вказує на різнопорядковість цих категорій, так як перші з них представляють собою основні положення кримінального законодавства, тобто системи кримінально-правових норм, а другі – основні положення конкретної діяльності [9].

Таким чином, поняття «принципи політики» та «принципи законодавства» не збігаються, оскільки, по-перше, різняться за змістом, а, по-друге, можуть мати різні форми реалізації.

Так, принципи кримінально-виконавчого законодавства можна визначити як вихідні засади та положення процесу виконання-відбування покарання, які закріплені в кримінально-виконавчому законі та мають ідеологічно-правовий, нормативно-регулюючий та стратегічний характер, підкріплені певним правовим інструментарієм у процесі здійснення кримінально-виконавчої діяльності, обумовлені цілями виконання покарання [10, с. 21]. Без

норми принцип втрачає свій практичний аспект, бо саме норма є першою стадією механізму правового регулювання, що покликаний здійснювати «юридичне програмування» соціального життя [11, с. 57–59].

Тоді як принципи політики у сфері виконання кримінальних покарань як певні стратегічні базові правила, рекомендаційні положення, вимоги, наміри конструювання, вдосконалення та застосування норм кримінально-виконавчого права, яким повинна відповідати ця діяльність, не завжди мають властивість нормативності, тобто за обсягом вони є ширшими, об'єднуючи за своїм змістом принципи кримінально-виконавчого законодавства та інші принципи політики, формою реалізації яких є, приміром, сама діяльність органів та установ виконання кримінальних покарань.

Також прослідковується зв'язок політики у сфері виконання кримінальних покарань й кримінально-виконавчого законодавства, який є певним діалектичним процесом, де сучасне кримінально-виконавче законодавство характеризує політику в цій сфері, й, одночасно, політика та її принципи, у свою чергу, формують нове законодавство, визначають основні напрями його розвитку та направляють правозастосовну практику на їх соціально обумовлену реалізацію.

Основними факторами, що обумовлюють політику у сфері виконання кримінальних покарань на будь-якому етапі розвитку держави, є рівень злочинності в державі, стабільність її соціально-економічного розвитку, рівень дотримання принципів моралі та справедливості в цій сфері, визнання міжнародних актів поведінки із засудженими тощо [4].

Стратегія політики у сфері виконання кримінальних покарань хоча і досить стабільна, але може змінюватися залежно від корінних перетворень в політиці та ідеології, що певним чином й відбувається останніми роками в Україні на шляху реформування та оптимізації діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Отже кримінально-виконавче законодавство виступає однією з форм реалізації політики у сфері виконання кримінальних покарань та є своєрідним критерієм, за допомогою якого можна оцінити ефективність цієї сфери державної діяльності й виробити найбільш оптимальні форми, методи та напрями політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Висновки. Тому, з огляду на визначення політики як певної стратегії діяльності держави у сфері виконання кримінальних покарань, що є широким всеохоплюючим явищем з багатьма складовими елементами, до принципів політики можна віднести не тільки принципи діючого кримінально-виконавчого законодавства, а й принципи політики, що висунуті наукою цієї галузі права, й принципи практики виконання і відбування покарання, наміри та спеціалізовані міжнародні стандарти, що набули значення принципів.

До них відносяться, по-перше, усі перелічені в ст. 5 КВК України принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарання (принцип невідворотності виконання і відбування покарань, законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав і свобод людини, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання законослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань), по-друге, справедливим, здається, віднесення до низки принципів й таких вироблених практикою та наукою принципів: принципу мінімальності правових обмежень прав і свобод засуджених; принципу економії кримінальної репресії; принципу пріоритетного розвит-

ку заохочувальної політики над репресивною; принципу ресоціалізації та адаптації засуджених, що відбули покарання; принципу пріоритету заходів соціально-педагогічної корекції особи засуджених; принципу вдосконалення виховної і оперативно-розшукової роботи із засудженими; принципу підвищення відкритості кримінально-виконавчої системи та націленість її на співпрацю з громадянським суспільством; принципу вдосконалення інститутів прогресивної системи відбування покарання.

Таким чином, можна зробити висновок, що до принципів політики у сфері виконання кримінальних покарань треба відносити базові правові стратегічні положення, моральні засади та основні напрями діяльності політики у сфері виконання кримінальних покарань на сучасному етапі, головним правовим «провідником» яких виступають Кримінально-виконавчий кодекс України та інші нормативні акти цієї галузі.

Література:

1. Юридична енциклопедія в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко. – К. : Укр. енцикл., 2003. – Т. 5 : П-С. – 736 с.
2. Уголовно-исполнительная политика в сфере исполнения наказаний [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.russiansgohome.ru/ugolovno_ispolnitelnaj_politika_v_sfere_ispolnenij-4.html.
3. Ольшевская Н. Уголовно-исполнительное право [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://coollib.com/b/238409/read#3>.
4. Смирнов Л.Б. Уголовно-исполнительное право : курс лекций. – СПб., 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://works.tarefer.ru/87/100159/index.html>.
5. Каковкина Е.Н. Шпаргалка по уголовно-исполнительному праву [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lib.rus.ec/b/204798/read>.
6. Антонян Е.А. Некоторые современные теории в пенитенциарной науке // Проблемы в российском законодательстве. – 2008. – Вып. № 1. – С. 304–306.
7. Уголовно-исполнительное право : [учебник для юрид. вузов] / [А.С. Михлин, П.Г. Пономарев, В.И. Селиверстов, И.В. Шмаров] ; под ред. В.И. Селиверстова. – 2-е изд. – М. : Юриспруденция, 2000. – 320 с.
8. Зубарев С.М. Уголовно-исполнительное право : конспект лекций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.e-reading.bz/bookreader.php/99172/Zubarev_-_Ugolovno-ispolnitel'noe_pravo_konspekt_lekcii.html.
9. Чердиченко Е.Е. Принципы уголовного законодательства: понятие, система, проблемы законодательной регламентации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ex-jure.ru/law/news.php?newsid=630>.
10. Михалко І.С. Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки засуджених : [монографія] / І.С. Михалко. – Х. : Право, 2013. – 200 с.
11. Шундигов К.В. Механизм правового регулирования : [учеб. пособие] / [К.В. Шундигов] ; под ред. А. В. Малько. – Саратов : Саратов. гос. акад. права, 2001. – 102 с.

Михалко И. С. Понятие принципов политики в сфере исполнения уголовных наказаний

Аннотация. Статья посвящена разработке понятия «принципы политики в сфере исполнения уголовных наказаний» и построению их системы. В исследовании сделано вывод, что понятие «принципы политики» и «принципы законодательства» не совпадают.

Ключевые слова: политика в сфере исполнения уголовных наказаний, принцип политики; принцип минимальности правовых ограничений, принцип экономии репрессии, принцип ресоциализации.

Mykhalko I. Determination of principles of policy in the sphere of execution of criminal punishments

Summary. The article is devoted to the development of the concept «principles of policy in the sphere of execution of criminal punishments» and creation the system of this principles. There was done conclusion that the definition «principles of the policy» and «principles of legislation» didn't coincide with each other.

Key words: policy in sphere of execution of criminal punishments, principle of policy, principle of minimization of legal limitations, principle of economy of repression; principle of resocialization.